

ชื่อวิทยานิพนธ์ : วิธีปรับแก้วิปัสสนูปกิเลสในพระพุทธานุสสาเถรวาท

ผู้วิจัย : พระบุญทรง ปุณฺณโร (หมี่ดำ)

ปริญญา : พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธานุสสา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระใบฎีกาเสน่ห์ ญาณเมธี, ดร.

นธ. เอก, พธ.บ. (ศาสนา), M.A. (Philosophy), Ph.D. (Philosophy)

: ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์จำลอง ดิษยวณิช

M.Sc. (Medical Psychology), M.D. (Medicine), อ.ว. (จิตเวชศาสตร์),

อ.ว. (จิตเวชศาสตร์เด็กและวัยรุ่น)

: ผศ.ดร.ปรุทม์ บุญศรีตัน

ป.ธ.๙ , พธ.บ. (ปรัชญา), ศษ.บ. (ภาษาไทย), อ.ม. (จริยศาสตร์ศึกษา),

พธ.ด. (พระพุทธานุสสา)

วันสำเร็จการศึกษา :/...../.....

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องวิธีปรับแก้วิปัสสนูปกิเลสในพระพุทธานุสสาเถรวาทมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษา ความหมาย ประเภทและลักษณะของวิปัสสนูปกิเลสในพระพุทธานุสสาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดวิปัสสนูปกิเลสแก่ผู้ปฏิบัติวิปัสสนาในพระพุทธานุสสาเถรวาท ๓) เพื่อศึกษาวิธีปรับแก้วิปัสสนูปกิเลสแก่ผู้ปฏิบัติวิปัสสนาในพระพุทธานุสสาเถรวาท

การวิจัยแบ่งออกเป็น ๒ ขั้นตอน คือ ๑) การวิจัยเอกสาร ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถาตำราวิชาการเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องรวมทั้งการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ แล้วทำการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ แล้วนำมาเรียบเรียงนำเสนอในเชิงพรรณนา ๒) การวิจัยภาคสนาม ผู้วิจัยศึกษาวิธีปรับแก้วิปัสสนูปกิเลสจากสำนักปฏิบัติธรรม ๕ แห่ง โดยการสัมภาษณ์เจ้าสำนักและผู้เชี่ยวชาญ

จากการศึกษาพบว่า วิปัสสนูปกิเลส คือ สิ่งที่ทำให้วิปัสสนาหม่นหมอง มี ๑๐ ประการ คือ ๑) โอภาส แสงสว่าง ๒) ญาณ ความรู้ที่คมชัด ๓) ปีติ ความอิ่มใจ ๔) ปัสสัทธิ ความสงบเย็นกายใจ ๕) สุข ความสุขอันประณีต ๖) อธิโมกข์ ความศรัทธาแรงกล้า ๗) ปัคคาหะ ความเพียรที่พอดี ๘) อุပ္ปฏฐาน สติความระลึกได้ที่คมชัด ๙) อุเบกขา ความวางจิตเป็นกลางไม่ยินดียินร้าย ๑๐) นิกันติ ความยินดีพอใจ และปัจจัยที่ทำให้เกิดวิปัสสนูปกิเลสได้แก่ผลของการปฏิบัติวิปัสสนาโดยการกำหนดรูปนามขั้น ๕ ที่ปรากฏอย่างต่อเนื่องจึงทำให้เกิดปรากฏการณ์ทางจิตขึ้น ส่วนวิธีปรับแก้วิปัสสนูปกิ

เลสที่เกิดขึ้นแก่ผู้ปฏิบัติวิปัสสนานั้นต้องประกอบด้วยปัจจัย ๒ อย่าง คือ ปัจจัยภายใน หมายถึง ตัวผู้ปฏิบัติเองจะต้องมีโยนิโสมนสิการ คือ การใช้ความคิดอย่างถูกวิธี ด้วยการกระทำไว้ในใจโดยแยบคายกับการกำหนดรู้โดยความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ซึ่งตรงกับหลักในพระไตรปิฎกที่ พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า การมนสิการวิปัสสนูปกิเลส โดยความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา และปัจจัยภายนอก คือ กัลยาณมิตร หมายถึง มิตรที่ดีเป็นบุคคลที่มีส่วนในการประพจน์ปฏิบัติธรรมที่คอยแนะนำสั่งสอนให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติจนสามารถผ่านอุปสรรคเกี่ยวกับวิปัสสนูปกิเลสไปได้แล้วพัฒนาปัญญาญาณขึ้นไปตามลำดับจนถึงปัจจเวกขณะญาณเป็นที่สุด

การปรับแก้วิปัสสนูปกิเลสนั้นอาจต้องปรับใช้ไปตามสถานการณ์ของแต่ละบุคคลผู้เกิดสภาวะที่ต่างกัน เช่น แนะนำ ตักเตือน ปลอบโยน และตำหนิให้โกรธเพื่อเตือนสติ เช่น พระพุทธองค์ทรงใช้วิธีขับไล่พระวัคคิให้ออกไป พระราชาขุณาจารย์ (คุลย อตุโล) ใช้คำตำหนิตาพวงว่า “เออ สัตว์นรก สัตว์นรก ไปเดี๋ยวนี้ ออกจากกุฎิเดี๋ยวนี้” พระภิกษุทันตะอาสภมหาเถระ กล่าวว่าอย่าให้โยคีหลงผิดอยู่ในวิปัสสนูปกิเลสเป็นอันขาด ควรดูก็ต้องดู ควรว่าก็ต้องว่า อย่าได้เกรงใจเป็นอันขาดเพราะจะมีผลเสียมากกว่าผลดี

The Dissertation Title : The Buddhist Approaches to Cope with Defilements of Insight Meditation in Theravada Buddhism

Researcher : Phra Boonsong Puññadharo (Meedam)

Degree : Doctor of Philosophy (Buddhist Studies)

Dissertation Supervisory Committee

: Ven. P.B.Dr. Saneh Ñānamedhī

B.A. (Religions), M.A. (Philosophy), Ph.D. (Philosophy)

: Prof. Emeritus. Dr. Chamlong Disayavanish

M.Sc. (Medical Psychology), M.D. (Medicine)

: Asst. Prof. Dr. Parud Boonsriton

Pāli IX , B.A. (Philosophy), B.Ed. (Thai)

M.A. (Ethical studies), Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation :/...../.....

Abstract

The dissertation entitled ‘The Buddhist Approaches to Cope with Defilements of Insight Meditation In Theravada Buddhism’ consisted of 3 objectives as: 1) to study the Insight Meditation that appears in Theravada Buddhism, 2) to explore the Defilement of Insight in Theravada Buddhism and 3) to study the Buddhist eradication pattern of the Defilement of Insight to the meditators.

The study was divided into 2 parts and involved with two methods viz. the documentary research method and the field research method.

1) The document data were involved with the Tipitaka, Commentaries and academic textbooks and related researches including interviewed the luminaries. The data collected were analyzed and synthesized and presented in the descriptive manner.

2) The field research was focused on how to eradicate the defilement of insight of the five northern meditation centers as follows;

According to Vipassana in Buddhism, it refers to the principle and method of practice to insight into the true nature of reality. In the Theravadin context, this

entails insight into the Five Aggregates as the Three Marks of Existence, the impermanence and unsatisfactoriness of every conditioned thing that exists and non-self. There are two methods of meditation practice as:

1) Samathabhāvanā or the method and practice of concentrating the mind which is based on 40 objects of consciousness.

2) Vipassanā-bhāvanā or insight development which is based on 73 objects of consciousness.

Regarding to the Vipassanūpakilesa or defilements of insight in Theravada Buddhist perspective, it is the defilement that causes to the misunderstanding to meditators of achieving the state of Fruitions and discontinue developing the Vipassanā. The Vipassanūpakilesa consists of 10 types as: 1) Obhāsa: illumination, 2) Ñāṇa: knowledge, 3) Pīti: rapture, 4) Passaddhi: tranquility, 5,) Sukha: bliss, 6) Adhimokkha: fervor, 7) Paggāha: exertion, 8) Upaṭṭhāna: established mindfulness, 9) Upekkhā: equanimity and 10) Nikanti: delight. The Vipassanūpakilesa are considered as the phenomena of mind and they will be occurred merely to the ones who practice the right path of meditation.

However, the Vipassanūpakilesa are not measured as the evil way to the meditators. On the contrary, they are the wholesomeness in 9 out of 10 and it is a true compensation of meditators that gains from their perseverance.

The eradication pattern of the Vipassanūpakilesa to the meditators in the meditation centers, it was found that, the meditators were full understanding of Vipassanūpakilesa in each type based on the given suggestion of meditation master. The adjustment of Vipassanūpakilesa consists of two important factors viz., the internal factor: the meditators must develop Yonisomanasikāra: analytical reflection and the external factor: the meditator must have good friends or Kalyāṇamitta to give the advice on how to associate to people and community. The association of the wise man will support a good life and society.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลงได้ตามวัตถุประสงค์ก็ด้วยความอนุเคราะห์ จากคณาจารย์ พระใบฎีกาเสน่ห์ ญาณเมธี, ดร., ศ.เกียรติคุณ นพ.จำลอง ดิษยวณิช, ผศ.ดร. ปฐม บัญศรีตัน อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ให้กำลังใจให้คำแนะนำตลอดจนแก้ไขจนแล้วเสร็จสมบูรณ์ นอกจากนั้นก็ยังได้รับความแนะนำจากคณาจารย์ของศูนย์บัณฑิตศึกษาที่คอยให้กำลังใจด้วยดีเสมอมา โอกาสนี้ผู้ศึกษาขออนุโมทนาในน้ำใจของทุกท่านเป็นอย่างยิ่ง

ขอขอบคุณคณะผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ที่อนุญาตให้ผู้วิจัยได้ลาศึกษาต่อโดยเฉพาะพระครูโฆสิตปริยัตยาภรณ์ รองอธิการบดี วิทยาเขตเชียงใหม่ ตลอดถึงคณาจารย์เจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยทุกท่านที่เป็นกำลังใจและให้การสนับสนุนทั้ง กำลังกายและกำลังทรัพย์โดยสนับสนุนทุนการศึกษาจนดุษฎีนิพนธ์เสร็จสมบูรณ์

ขอขอบคุณอาจารย์และเจ้าหน้าที่วิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่ทุกท่านที่ให้ความเอื้อเฟื้อชี้แนะ ให้คำปรึกษา ส่งข่าวสาร ตลอดระยะเวลาในการศึกษา และกัลยาณมิตรทุกท่านที่ร่วมศึกษาในระดับปริญญาเอกรุ่นที่ ๑ และทุกท่านที่คอยเป็นกำลังใจในการศึกษาและการทำงานตลอดมา

คุณความดีที่เกิดขึ้นจากดุษฎีนิพนธ์นี้ขออนอบน้อมบูชาพระรัตนตรัย คุณของบิดามารดา และครูอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ตั้งแต่การศึกษาขั้นพื้นฐานจนถึงปัจจุบันตลอดจนญาติมิตรที่ให้กำลังใจด้วยดีเสมอมา

ขออนุโมทนาขอบคุณกับทุกท่านที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานวิทยานิพนธ์นี้ขอให้ท่านประสบแต่ความสุขความเจริญ มีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง ปราศจากโรคภัย ให้เจริญในหน้าที่การงานตลอดไป

พระบุญทรง ปุณฺณธโร (หมี่ดำ)

๗ เมษายน ๒๕๕๗

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ญ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๖
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๖
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๗
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๘
๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๕
๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๗
๑.๙ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๘
บทที่ ๒ วิปัสสนากัมมัฏฐาน	๑๙
ความนำ	๑๙
๒.๑ ความหมายของกัมมัฏฐาน	๒๐
๒.๒ ประเภทของกัมมัฏฐาน	๒๒
๒.๒.๑ ความหมายของสมถกัมมัฏฐาน	๒๒
๒.๒.๒ อารมณ์ของสมถกัมมัฏฐาน	๒๒
๒.๒.๓ ความหมายของวิปัสสนากัมมัฏฐาน	๒๕
๒.๒.๔ อารมณ์ของวิปัสสนากัมมัฏฐาน	๒๙
๒.๓ วิธีปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน	๓๔
๒.๓.๑ วิธีปฏิบัติแบบสมถปุพพังคมวิปัสสนา	๓๕

๒.๓.๒ วิธีปฏิบัติวิปัสสนาแบบพุทฺธมกสมณะ	๓๖
๒.๓.๓ วิธีปฏิบัติแบบยุคนัทสมณวิปัสสนา	๓๗
๒.๓.๔ วิธีปฏิบัติแบบธัมมัทธจจวิคคหิตมานัส	๓๗
๒.๔ จริตของวิปัสสนา	๓๘
๒.๔.๑ ตัณหาจริตบุคคล	๓๙
๒.๔.๒ ทิฏฐิจริตบุคคล	๓๙
๒.๔.๓ สมณยานิกบุคคล	๓๙
๒.๔.๔ วิปัสสนายานิกบุคคล	๔๐
๒.๕ สติปัฏฐาน ๔	๔๐
๒.๕.๑ ความหมายของสติปัฏฐาน	๔๐
๒.๕.๒ องค์ประกอบของสติปัฏฐาน	๔๔
๒.๖ หลักการปฏิบัติวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐาน	๔๗
๒.๖.๑ หมวดกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน	๔๙
๒.๖.๒ หมวดเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน	๕๓
๒.๖.๓ หมวดจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน	๕๕
๒.๖.๔ หมวดธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน	๕๖
๒.๖.๕ วิธีปฏิบัติในอิริยาบถ ๔	๕๘
ก. การยืน	๕๘
ข. การกลับตัว	๕๘
ค. การเดินจงกรม	๕๙
ง. การนั่งสมาธิ	๖๓
๒.๗ อานิสงส์ของวิปัสสนา	๖๖
๒.๖.๑ ผลโดยตรง	๖๖
๒.๖.๒ ผลโดยอ้อม	๖๘
สรุป	๗๓
บทที่ ๓ วิปัสสนูปกิเลส	๗๔
ความนำ	๗๔
๓.๑ ความหมายของวิปัสสนูปกิเลส	๗๔
๓.๒ เหตุเกิดวิปัสสนูปกิเลส	๗๘
๓.๒.๑ การปฏิบัติที่เป็นเหตุเกิดวิปัสสนูปกิเลส	๗๙

๓.๒.๒ บทสัมภาษณ์เหตุเกิดวิปัสสนูปกิเลส	๘๓
๓.๓ วิปัสสนูปกิเลสที่ปรากฏในพระไตรปิฎก	๘๖
๓.๔ วิปัสสนูปกิเลสที่ปรากฏในอรรถกถา	๘๙
๓.๕ วิปัสสนูปกิเลสที่ปรากฏในวิปัสสนาญาณ	๙๑
๓.๕.๑ วิปัสสนาภูมิ	๙๑
๓.๕.๒ ญาณ ๑๖	๙๒
๓.๕.๓ เหตุที่เป็นวิปัสสนูปกิเลส	๙๘
๓.๖ ลักษณะและประเภทของวิปัสสนูปกิเลส	๙๙
๓.๖ ลักษณะที่จิตตกของวิปัสสนูปกิเลส	๑๐๘
๓.๗ คุณของวิปัสสนูปกิเลส	๑๑๖
๓.๘ โทษของวิปัสสนูปกิเลส	๑๑๘
สรุป	๑๒๐

บทที่ ๔ วิธีปรับแก้วิปัสสนูปกิเลส	๑๒๔
ความนำ	๑๒๔
๔.๑ ความหมายของวิธีปรับแก้	๑๒๔
๔.๑.๑ ความหมายของโยนิโสมนสิการ	๑๒๕
๔.๑.๒ ความสำคัญของโยนิโสมนสิการ	๑๒๖
๔.๑.๓ การกำหนด	๑๒๘
๔.๑.๔ หลักมนสิการในวิปัสสนา	๑๓๐
๔.๑.๕ การกำหนดสักแต่ว่ารู้	๑๓๑
๔.๒ วิธีปรับแก้วิปัสสนูปกิเลสในพระพุทธศาสนา	๑๓๒
๔.๒.๑ วิธีปรับแก้วิปัสสนูปกิเลสในพระไตรปิฎก	๑๓๒
๔.๒.๒ วิธีปรับแก้วิปัสสนูปกิเลสในอรรถกถา	๑๓๕
๔.๒.๓ วิธีปรับแก้วิปัสสนูปกิเลสตามเอกสาร	๑๓๗
๔.๒.๔ วิธีปรับแก้วิปัสสนูปกิเลสจากงานวิจัย	๑๔๕
๔.๓ วิธีปรับแก้วิปัสสนูปกิเลส ๕ สำนักในเมืองไทย	๑๔๘
๔.๓.๑ สำนักปฏิบัติธรรมวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร	๑๔๘
๔.๓.๒ สำนักปฏิบัติธรรมวัดไร่เปิง (ตโปทาราม)	๑๕๐
๔.๓.๓ สำนักปฏิบัติธรรมวัดท่ามะโอ	๑๕๒
๔.๓.๔ สำนักปฏิบัติธรรม ตาฉิ่ง เลณัง	๑๕๔

๔.๓.๕ สำนักปฏิบัติธรรมพื้โมกขมุก	๑๕๖
๔.๓.๖ บทสัมภาษณ์วิธีปรับแก้กับผู้เชี่ยวชาญ	๑๖๓
๔.๔ วิเคราะห์วิธีปรับแก้วิปัสสนูปกิเลส	๑๖๖
๔.๔.๑ ความเหมือนและความต่างของแต่ละสำนัก	๑๖๖
๔.๔.๒ ความเหมือนและความต่างของแต่ละสำนักกับในพระไตรปิฎก	๑๖๗
๔.๕ รูปแบบการปรับแก้วิปัสสนูปกิเลสเชิงบูรณาการ	๑๖๘
๔.๕.๑ บุรพภาค (เบื้องต้น)	๑๖๘
๔.๕.๒ มัชฌิมภาค (ท่ามกลาง)	๑๗๑
๔.๕.๓ ปัจฉิมภาค (ท้ายสุด)	๑๗๒
๔.๕.๔ ตารางแผนภูมิ	๑๗๓
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๑๗๔
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๗๔
๕.๑.๑ วิปัสสนากัมมัฏฐาน	๑๗๔
๕.๑.๒ วิปัสสนูปกิเลส	๑๗๕
๕.๑.๓ วิธีปรับแก้วิปัสสนูปกิเลส	๑๗๖
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๗๙
๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย	๑๗๙
๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป	๑๗๙
บรรณานุกรม	๑๘๐
ภาคผนวก	๑๘๔
ประวัติผู้วิจัย	๑๙๔

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อที่ใช้ในวิทยานิพนธ์นี้ เป็นการย่อจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๙ เรียงตามเล่ม ดังนี้

วินัยปิฎก

วิ.มหา. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ภิกขุณี. (ไทย)	= วินัยปิฎก	ภิกขุณีวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ. จู. (ไทย)	= วินัยปิฎก	จุลวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ป. (ไทย)	= วินัยปิฎก	ปริวาร	(ภาษาไทย)

สุตตันตปิฎก

ที. สี. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที. ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที. ปา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม. มู. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย	มูลปณาสก	(ภาษาไทย)
ม. ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณาสก	(ภาษาไทย)
ม. อุ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย	อุปริปณาสก	(ภาษาไทย)
ส. ส. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส. นิ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย	นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
ส. ข. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย	ขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ส. สฬา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย	สฬายตนวรรค	(ภาษาไทย)
ส. ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย	มหาวารวรรค	(ภาษาไทย)
อง. เอก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	เอกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. ทุก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. ติก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. จตุกก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)

อง. ปญจก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. ฉกก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	ฉกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. สตตก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. อฏฐก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. นวก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	นวกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. ทสก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ. ขุ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐ	(ภาษาไทย)
ขุ. ธ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย	ธรรมปทคาถา	(ภาษาไทย)
ขุ. สุ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ. วิ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย	วิมานวัตถุ	(ภาษาไทย)
ขุ. ชา. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย	ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ. ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย	มหานิเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ. จุ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย	จุฬนิเทศ	(ภาษาไทย)

อภิธรรมปิฎก

อภิ. สง. (ไทย) = อภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี	(ภาษาไทย)
อภิ. วิ. (ไทย) = อภิธรรมปิฎก วิภังค์	(ภาษาไทย)
อภิ. ธา. (ไทย) = อภิธรรมปิฎก ธาตุกถา	(ภาษาไทย)
อภิ. ปุ. (ไทย) = อภิธรรมปิฎก ปุคคลบัญญัติ	(ภาษาไทย)
อภิ. ก. (ไทย) = อภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ	(ภาษาไทย)
อภิ. ย. (ไทย) = อภิธรรมปิฎก ยมก	(ภาษาไทย)
อภิ. ป. (ไทย) = อภิธรรมปิฎก ปิฎฐาน	(ภาษาไทย)

หมายเหตุ : การใช้พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นหลักในการอ้างอิง โดยมีวิธีการอ้างอิง ดังนี้ คือ ชื่อย่อคัมภีร์ เล่ม/ข้อ/หน้า เช่น ขุ.ธ. ๒๕/๒๘/๔๘ หมายถึง ขุททกนิกาย ธรรมปทคาถา เล่มที่ ๒๕ ข้อ ๒๘ หน้า ๔๘ เป็นต้น